

การสนองงานโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา

ปลาพื้นถิ่นต้นน้ำ

กับการเรียนรู้...
...เพื่อการอนุรักษ์

ณรายชื่อยี่ของคำ
จุฬาราชมนตรี ฟิโรนเตง
เชกกีอ สวงใจ

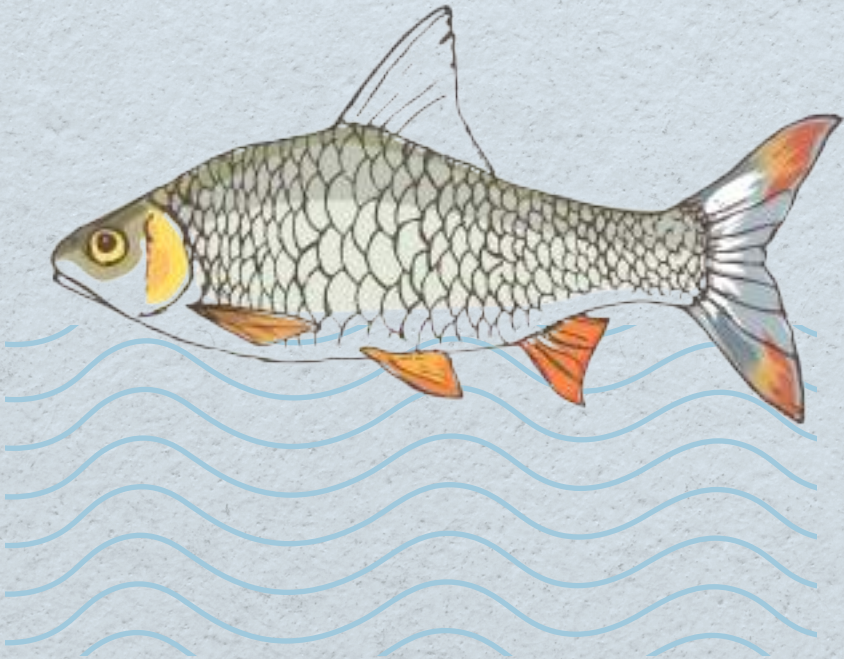
สำนักพิมพ์
แก้วปัญญา

ISBN 978-974-625-962-0

ISBN (e-book) 978-974-625-963-7

การสนองงานโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา

ปลาพื้นถิ่นต้นน้ำ กับการเรียนรู้เพื่อการอนุรักษ์

อมรชัย ส้อทองคำ
จุลทรรศน์ ศิริแสง
เอกชัย ดวงใจ

คำนำ

จังหวัดน่าน จัดเป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำที่สำคัญของประเทศไทย เป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำน่าน ซึ่งเป็นแม่น้ำสายที่ยาวที่สุดและเป็นลุ่มน้ำที่ให้ปริมาณน้ำมากที่สุดของระบบแม่น้ำเจ้าพระยาแม่น้ำสาขาเป็นจำนวนมากหล่อเลี้ยงประชาชนชาวจังหวัดน่าน รวมทั้งจังหวัดอื่น ๆ ตลอดแม่น้ำน่าน ทั้งในจังหวัดอุตรดิตถ์ พิษณุโลก พิจิตร ก่อนไหลรวมกับแม่น้ำปิง ที่จังหวัดนครสวรรค์กลายเป็นแม่น้ำเจ้าพระยา และขณะเดียวกันจังหวัดน่านก็จัดเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูงเป็นอันดับต้น ๆ ของประเทศไทย โดยเฉพาะพรรณปลานั้นพบว่าลุ่มน้ำน่านในเขตจังหวัดน่านมีพรรณปลาไม่น้อยกว่า 116 ชนิด เป็นพื้นที่ลุ่มน้ำที่มีการบรรยายปลาชนิดใหม่ของโลก (new species) เป็นจำนวนมากและส่วนใหญ่มีการกระจายพันธุ์ตามลำธารบนภูเขา ได้แก่ ปลาคอเจ้าฟ้าสิรินธร ปลาคอปากกว้าง ปลาค่อนาน ปลาผีเสื้อติดหินน่าน ปลาคางคาวติดหินน้ำตกศิลาเพชร ปลาคางคาวติดหินห้วยน้ำต้น ปลาคางคาวติดหินน้ำช้าง ปลาชิวหลังดำ ปลาอีดน้ำลึก ปลาเลียหินน้ำว่า เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบปลาที่เป็นการพบครั้งแรก (new record) ในระบบแม่น้ำเจ้าพระยาอีกหลายชนิด ได้แก่ ปลาเลียหินน้ำเทิน ปลาซิ้ง ปลาชยุย ส่วนปลาชนิดอื่น ๆ ก็มีการกระจายพันธุ์ตามลำธารบนภูเขาและแม่น้ำตามพื้นราบเหมือนกับลุ่มน้ำอื่น ๆ ในภาคเหนือ

สำหรับคนในจังหวัดน่าน โดยเฉพาะคนบนพื้นที่สูงแล้ว ปลาตามแหล่งน้ำธรรมชาติถือว่าเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญมาก ไม่ต้องซื้อหา สามารถจับได้ตามธรรมชาติ นำมาประกอบอาหารพื้นบ้านได้หลากหลายเมนู เช่น ลาบปลา แกงปลา ปลาย่าง น้ำพริกปลา ต้มส้มปลา เป็นต้น นอกจากนี้แล้วยังมีการจับปลาขายเพื่อเป็นแหล่งรายได้ของครอบครัวอีกด้วย อย่างไรก็ตามในปัจจุบันประชากรปลาในลุ่มน้ำน่านมีจำนวนลดลง อันเนื่องมาจากการบุกรุกพื้นที่ป่าต้นน้ำเพื่อทำเป็นพื้นที่การเกษตร สภาพแหล่งน้ำเสื่อมโทรม มีการใช้ยาและเคมีภัณฑ์ในกระบวนการผลิตทางการเกษตรจำนวนมาก มีการใช้เครื่องจับปลาที่ผิดกฎหมาย มีการจับปลาที่ไม่เลือกอายุและขนาดและมีการจับปลาเกินกำลังการผลิตตามธรรมชาติ เป็นต้น ซึ่งการลดจำนวนลงของปลามีผลสู่เสียงต่อจำนวนและการสูญหายของปลาหลายชนิด และส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งอาจส่งผลกระทบต่อความสมดุลของระบบนิเวศตามธรรมชาติได้

จากประเด็นดังกล่าว มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา จึงได้ร่วมสนองงานโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (อพ.สธ.) ในด้านการอนุรักษ์พันธุ์ปลาพื้นถิ่นต้นน้ำอย่างต่อเนื่อง โดยดำเนินกิจกรรมสำรวจ รวบรวมพรรณ ศึกษาค้นคว้าเทคนิคการเพาะขยายเลี้ยง รวมทั้งการถ่ายทอดองค์ความรู้ต่างๆ ที่เกี่ยวกับปลาต้นน้ำให้กับชุมชนต่าง ๆ บนพื้นที่สูง ตลอดจนสนับสนุนพันธุ์ปลาและสัตว์น้ำพื้นถิ่น เพื่อนำไปปล่อยในเขตต้นน้ำเพื่อการอนุรักษ์ทำให้ปลาพื้นถิ่นเหล่านี้ที่มีอยู่ดั้งเดิมได้เพิ่มปริมาณและชนิดมากยิ่งขึ้น เพื่อให้เกิดแนวทางในการบริหารจัดการอย่างสมดุลทางทรัพยากรธรรมชาติ และรักษาทรัพยากรสัตว์น้ำและระบบนิเวศไว้อย่างยั่งยืน

สารบัญ

5 ชนิดปลาพื้นถิ่นจากการรวบรวมพรรณ
เพื่อศึกษาการเลี้ยง

21 การศึกษาการเพาะขยายพันธุ์
เชิงเศรษฐกิจ

21 การศึกษาการเพาะพันธุ์ปลาเสียด
(ปลามัน)

25 การศึกษาการเพาะพันธุ์ปลาปักแตง

29 การเพิ่มปริมาณปลาพื้นถิ่นในธรรมชาติ

30 เอกสารอ้างอิง

จากการรวบรวมพรรณเพื่อศึกษาการเลี้ยง

ชนิดปลา ที่มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ทำการรวบรวมพรรณนั้น มุ่งเน้นปลาต้นน้ำเป็นหลัก เพราะเป็นชนิดปลาที่สะท้อนถึงธรรมชาติและอัตลักษณ์ของจังหวัดน่านได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้แล้วยังทำการรวบรวมชนิดปลาที่คาดว่าจะสามารถพัฒนาเป็นปลาเศรษฐกิจของจังหวัดน่านได้ ดังต่อไปนี้

ปลาปับ
ปลาญี่ปุ่น

ชื่อท้องถิ่น :

ชื่ออังกฤษ :

ชื่อวิทยาศาสตร์ :

ลักษณะสำคัญ :

ขนาด :

การกระจายพันธุ์ :

แหล่งอาศัย :

สถานะการถูกคุกคาม :

หมายเหตุ :

ปลาปับ ปลาญี่ปุ่น

River loach

Schistura menanensis (Smith, 1945)

มีแถบสีดำขนาดใหญ่ 1 แถบ วิ่งตามยาวด้านข้างลำตัว มีลายบังพาดขวางลำตัวสั้นข้างตัวไม่สมบูรณ์ ครีบหลังมีก้านครีบแตกแขนงจำนวน 8 ก้าน ตัวผู้ไม่มีแผ่นเนื้อใต้ตา

มีขนาดความยาวได้ถึง 7.1 เซนติเมตร

มีการกระจายพันธุ์เฉพาะในระบบแม่น้ำเจ้าพระยาตอนบนเท่านั้น สำหรับในจังหวัดน่านนั้นพบว่าปลาปับแม่น้ำน่านมีการกระจายพันธุ์ในแม่น้ำน่าน และแม่น้ำสาขาทุกสาขา

ปลาชนิดนี้อาศัยตามพื้นที่น้ำที่เย็นก้นหินขนาดเล็กและมีกรวดปะปนอยู่ในน้ำใสและมีกระแสน้ำไหลเร็วจนถึงไหลเชี่ยวและจะหลบซ่อนตามซอกหลืบของก้อนหิน

มีข้อมูลไม่เพียงพอ (Data Deficient, DD)

ปลาชนิดนี้เป็นปลาที่มีการบรรยายเป็นครั้งแรกจากแม่น้ำกอนแม่น้ำสาขาของแม่น้ำน่านในเขตจังหวัดน่าน โดย Smith ในปี ค.ศ. 1945 และปลาชนิดนี้สามารถพบได้ทั้งลุ่มแม่น้ำน่านตอนบน

ปลาค้อหัวมงกุฏ ปลาค้อเจ้าฟ้าสิรินธร

ชื่อท้องถิ่น :

ชื่ออังกฤษ :

ชื่อวิทยาศาสตร์ :

ลักษณะสำคัญ :

ขนาด :

การกระจายพันธุ์ :

แหล่งอาศัย :

หมายเหตุ :

ปลาปิ่น ปลาจุก

Crown Scaly Stream Loach

Schistura sirindhornae Suvarnaraksha, 2015

แถบดำโคนหางพาดขวางสมบูรณ์ ลวดลายบนหัวมีลักษณะคล้ายมงกุฏ มีแถบสีน้ำตาลเข้มยาวตามฐานครีบหลัง ลำตัวมีสเกลสีอง - ส้มอ่อน ๆ และมีแถบสีน้ำตาลเข้มขนาดต่างๆ พาดขวางตามด้านหลังและข้างลำตัว เพศผู้มีแผ่นหนังใต้ตาได้ตาได้ตา ส่วนเพศเมียไม่มีแผ่นหนังใต้ตา

มีขนาดความยาวได้ถึง 8.2 เซนติเมตร

มีการกระจายพันธุ์เฉพาะในกลุ่มแม่น้ำน่านในเขตจังหวัดน่านเท่านั้น โดยพบว่ามีการกระจายพันธุ์ตามลำห้วยในเขตอุทยานแห่งชาติภูคา ต้นน้ำของแม่น้ำน่าน ในเขต อำเภอบ่อเกลือ

ปลาชนิดนี้อาศัยตามพื้นที่ตื้นน้ำที่เป็นก้อนหินขนาดเล็ก และมีกรวดปะปนอยู่ใต้อาศัยและมีกระแสไหลเร็วจนถึงไหลเชี่ยวและจะหลบซ่อนตามซอกหลืบของก้อนหิน

ปลาชนิดนี้เป็นปลาที่มีการบรรยายเป็นครั้งแรกห้วยน้ำพัน ในเขตอุทยานแห่งชาติภูคา โดย รองศาสตราจารย์. ดร. อภินันท์ สุวรรณรักษ์ ในปี ค.ศ. 2015 หรือ พ.ศ. 2558

ปลาหัวดำ ปลาปากกว้าง

ชื่อท้องถิ่น :

ชื่ออังกฤษ :

ชื่อวิทยาศาสตร์ :

ลักษณะสำคัญ :

ขนาด :

การกระจายพันธุ์ :

แหล่งอาศัย :

หมายเหตุ :

ปลาปื้น ปลาญี่ปุ่น

River loach

Sectoria atriceps (Smith, 1945)

หัวสั้น ปากกว้างและริมฝีปากมีลักษณะโค้งเล็กน้อย ขอบของขากรรไกรบนและขากรรไกรล่างเรียบและคม โดยตรงกลางของขากรรไกรบนไม่มีลักษณะยื่นออกมาเส้นข้างตัวสมบูรณ์ ลำไส้มี 3 ขด ครีบหลังมีก้านครีบแตกแขนงจำนวน 9½ ก้านและมีแถบสีดำพาดขวางโคนหางสมบูรณ์

มีขนาดความยาวได้ถึง 8.3 เซนติเมตร

มีการกระจายพันธุ์เฉพาะในกลุ่มแม่น้ำน่านตอนบนเท่านั้นซึ่งสามารถพบได้บริเวณตอนบนของแม่น้ำน่าน และต้นน้ำของแม่น้ำสาขาทุกสาขา

ปลาชนิดนี้อาศัยตามพื้นที่น้ำที่เย็นก้นหิน และมีกรวดปะปนอยู่ใต้น้ำและมีกระแสน้ำไหลเร็วจนถึงไหลเชี่ยว และจะหลบซ่อนตามซอกหลีบของก้นหิน

ปลาชนิดนี้บรรยายครั้งแรกจากแม่น้ำน่าน แม่น้ำสาขาของแม่น้ำน่านในเขตจังหวัดน่าน โดย Smith ในปี ค.ศ. 1945

ปลาเลียหินน้ำเกิน

ชื่อท้องถิ่น :

**ปลาเพชร (อำเภอบ่อเกลือ)
และ ปลาควยลาว (อำเภอแม่อริม)**

ชื่ออังกฤษ :

Nam Theun stone-lapping fish

ชื่อวิทยาศาสตร์ :

Garra theunensis Kottelat, 1998

ลักษณะสำคัญ :

จงอยปากเป็นรูปสามเหลี่ยมเมื่อมองจากด้านบนของหัว และมีตุ่มขนาดเล็กอยู่ปลายจงอยปาก ไม่มีหนวด ลำตัวและครีบมีสีน้ำตาลเข้ม มีแถบเล็กๆ ตามยาวลำตัวจำนวน 6-8 แถบ มีเกล็ดบนเส้นข้างลำตัวจำนวน 45-47 เกล็ด และมีครีบหลังมีก้านครีบแตกแขนงจำนวน 9½ ก้าน

ขนาด :

มีขนาดความยาวได้ถึง 30 เซนติเมตร การกระจายพันธุ์ มีการกระจายพันธุ์ตั้งแต่ลุ่มน้ำกะดิงจนถึงลุ่มน้ำท่าทางตอนบนของลาว แม่น้ำแดงในเวียดนาม และ ลุ่มแม่น้ำแยงซีในจีน ดังนั้นการพบปลาชนิดนี้ในลุ่มแม่น้ำน่านในเขตจังหวัดน่านจึงเป็นการ และพบว่าปลาชนิดนี้มีการกระจายพันธุ์อยู่เฉพาะในลุ่มแม่น้ำว่าในเขตอำเภอบ่อเกลือและอำเภอแม่อริมเท่านั้น

แหล่งอาศัย :

ปลาชนิดนี้อาศัยอยู่บริเวณที่มีกระแสน้ำไหลเชี่ยว น้ำมีความใส แลเห็นมากอาศัยโดยเกาะติดตามก้อนหินขนาดใหญ่หรือหลบซ่อนตัวในซอกหินและไม่อยู่รวมกันเป็นฝูง แต่จะอาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน

หมายเหตุ :

Lothongkham & Rachmuangkwang (2014) ได้รายงานการแพร่กระจายของปลาชนิดนี้เป็นครั้งแรกในระบบแม่น้ำเจ้าพระยา

ปลาเลียหินน้ำว่า

ชื่อท้องถิ่น :

ปลาบันหัวแข็ง

ชื่ออังกฤษ :

Nam Wa stone-lapping fish

ชื่อวิทยาศาสตร์ :

Garra waensis Lothongkham, Arbsuwan amd
Musikasin thorn, 2014

ลักษณะสำคัญ :

รูปร่างเป็นทรงกระบอก ไม่มีหนวด เกล็ดบนลำตัวมีสีส้มกระจายทั่วตัว มีเกล็ดบนเส้นข้างลำตัวจำนวน 31-37+2 เกล็ด ครีบลึงมีก้านครีบที่แตกแขนงจำนวน 7 ก้าน และมีเกล็ดรอบโคนหางจำนวน 10-12 เกล็ด

ขนาด :

มีขนาดความยาวได้ถึง 10 เซนติเมตร

การกระจายพันธุ์ :

มีการกระจายพันธุ์เฉพาะในลุ่มแม่น้ำว่าในเขตอำเภอปกเกล้า จังหวัดน่านเท่านั้นโดยจะพบได้เกือบทุกลำห้วยที่ไหลลงน้ำมางและแม่น้ำว่า

แหล่งอาศัย :

ปลาชนิดนี้อาศัยในบริเวณที่มีกระแสน้ำไหลเชี่ยว น้ำมีความใสและเย็นตลอดทั้งปี ปลาชนิดนี้จะหลบซ่อนอยู่ในซอกหินลับของก้อนหินตามพื้นที่น้ำ ซึ่งก้อนหินจะมีสาหร่ายเกาะติดอยู่

หมายเหตุ :

เป็นปลาอีกชนิดหนึ่งของโลกที่พบการกระจายพันธุ์อยู่ในจังหวัดน่านเท่านั้นและปลาชนิดนี้สามารถสะท้อนให้เห็นถึงคุณภาพน้ำที่ดีมากของแหล่งน้ำที่มันอาศัยอยู่

ปลา พื้นถิ่น

ปลาเลียหิน

ชื่อท้องถิ่น :

ชื่ออังกฤษ :

ชื่อวิทยาศาสตร์ :

ลักษณะสำคัญ :

ขนาด :

การกระจายพันธุ์ :

ปลาบับ

Stone-lapping fish หรือ Stonelapping minnow

Ceratogarra cambodgiensis (Tirant, 1884)

มีขนาด 1 คู่บริเวณร่องด้านข้างปาก ริมฝีปากด้านล่างแผ่ออกเป็นแผ่นค่อนข้างกลม มีเกล็ดบนเส้นข้างลำตัวจำนวน 32-35 เกล็ด มีแถบดำยาวตามแนวด้านหลังและแถบดำตามยาวด้านข้างลำตัว จนถึงฐานครีบหางซึ่งมีความกว้างเท่ากับจำนวนแถวของเกล็ด 2 แถว ครีบหลังมีแถบดำ 2 แถบ และขอบครีบหางมีสีดำปนแดง

มีขนาดความยาวได้ถึง 15 เซนติเมตร

มีการกระจายพันธุ์ในกลุ่มแม่น้ำโขงในมณฑลยูนนานในจีน ไทย ลาว กัมพูชา และเวียดนาม ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาและลุ่มแม่น้ำต่าง ๆ ในคาบสมุทรมลายู สำหรับในจังหวัดน่านนั้นพบว่าปลาเลียหินมีการกระจายพันธุ์ในทุกลำน้ำของจังหวัดทั้งที่เป็นลำห้วย แม่น้ำน่าน และแม่น้ำสาขาทุกสาขา

อาศัยอยู่ตามพื้นท้องน้ำในบริเวณที่มีกระแสน้ำไหลเร็วไปจนถึงไหลเชี่ยว น้ำมีความใสและเย็น พื้นท้องน้ำเป็นก้อนหินขนาดเล็กจนถึงขนาดใหญ่และมีสาหร่ายเกาะติดอยู่ หากินสาหร่ายที่เกาะติดตามก้อนหิน

ปลาชนิดนี้เป็นปลาต้นน้ำที่นิยมนำมาบริโภคอย่างมาก โดยเฉพาะในฤดูวางไข่ ปลาจะมีความมันและอร่อยมาก สามารถขายได้ กิโลกรัมละ 400-500 บาทซึ่ง ในปัจจุบันปลาชนิดนี้สามารถเพาะขยายพันธุ์ได้แล้ว

แหล่งอาศัย :

หมายเหตุ :

ปลาพื้นถิ่น

ปลาเวียน

ชื่อท้องถิ่น :

ชื่ออังกฤษ :

ชื่อวิทยาศาสตร์ :

ลักษณะสำคัญ :

ขนาด :

การกระจายพันธุ์ :

แหล่งอาศัย :

ปลากะ

Greater brook carp หรือ Thai mahseer

Tor tambroides Bleeker, 1854

ปลายของแผ่นเนื้อด้านล่างของขากรรไกรล่าง (mental lobe) ยื่นยาวจนถึงมุมปาก ไม่มีแถบยาวตามลำตัวในตัวเต็มวัย ครีบต่างๆ มีสีเหลืองในตัวขนาดเล็กและสีดำในตัวเต็มวัย ครีบหลังมีก้านครีบแตกแขนงจำนวน 9 ก้าน เกือบตามลำตัวมีขนาดใหญ่มาก มีเกล็ดเหนือเส้นข้างลำตัวจำนวน $4\frac{1}{2}$ เกือบ มีเกล็ดบนเส้นข้างลำตัวจำนวน 23-26 เกือบ

มีขนาดความยาวได้ถึง 70 เซนติเมตร

มีการกระจายพันธุ์ในกลุ่มแม่น้ำโขงตั้งแต่มณฑลยูนนานในจีน ลาว ไทยจนถึงกัมพูชา กลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา กลุ่มแม่น้ำแม่กลอง กลุ่มแม่น้ำสาละวิน กลุ่มน้ำในคาบสมุทรมลายู เกาะสุมาตรา เกาะชวาและเกาะบอร์เนียว สำหรับในจังหวัดน่านนั้นพบว่าปลาเวียนมีการกระจายพันธุ์ทั้งในลำห้วยบนพื้นที่สูงตามต้นน้ำของแม่น้ำน่าน แม่น้ำว้า แม่น้ำกอน แม่น้ำปัว แม่น้ำยาว และ แม่น้ำสา

ปลาชนิดนี้อาศัยในบริเวณแอ่งน้ำที่มีกระแสน้ำไหลเร็วถึงไปจนถึงเขี้ยว น้ำมีความใสและเย็นเกือบตลอดปี ชอบหลบซ่อนตามรากไม้ใต้น้ำ

ปลากัดแดง ปลาคะพาก

ชื่อท้องถิ่น :

ชื่ออังกฤษ :

ชื่อวิทยาศาสตร์ :

ลักษณะสำคัญ :

ขนาด :

การกระจายพันธุ์ :

หมายเหตุ :

ปลากัด หรือ ปลากัดแดง

Red finfold barb

Hypsibarbus vernayi (Norman, 1925)

มีเกล็ดรอบโคนหางจำนวน 14 เกล็ด มีเกล็ดเหนือเส้นข้างลำตัวจำนวน 4½ เกล็ด

มีขนาดความยาวได้ถึง 22 เซนติเมตร

มีการกระจายพันธุ์ในกลุ่มแม่น้ำโขงตั้งแต่มณฑลยูนนานในจีน ไทย ลาว กัมพูชาและเวียดนาม กลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา และกลุ่มแม่น้ำแม่กลอง สำหรับในจังหวัดน่านนั้นพบว่าปลากัดแดงมีการกระจายพันธุ์ทั้งในแม่น้ำน่าน และแม่น้ำสาขาทุกสาขา

ระหว่างปลายเดือนกุมภาพันธ์ถึงต้นเดือนมีนาคม ปลาชนิดนี้จะรวมฝูงบริเวณน้ำตื้นที่มีกระแสน้ำไหลเชี่ยว และพื้นท้องน้ำเป็นหินกรวดหรือที่เรียกว่า “หาด” เพื่อผสมพันธุ์ วางไข่ ในบริเวณดังกล่าว ซึ่งไข่ปลาจะเกาะติดกับก้อนหินในบริเวณผสมพันธุ์ ซึ่งคนในจังหวัดน่านจะเรียกปรากฏการณ์นี้ว่า “ปลากอง”

ปลาชิวควายครีบดำ

ชื่อท้องถิ่น :

ชื่ออังกฤษ :

ชื่อวิทยาศาสตร์ :

ลักษณะสำคัญ :

ขนาด :

การกระจายพันธุ์ :

แหล่งอาศัย :

ปลาชิว

Black-tip rasbora

Rasbora dorsinotata Kottelat and Chu, 1988

ปลายของครีบหลังมีแต้มสีดำ มีแถบสีดำยาวตามลำตัวถึงโคนหาง โดยปลายสุดของแถบขยายออกคล้ายรูปวงกลมและแถบทางด้านหน้าจะมีขนาดกว้างกว่าแถบที่อยู่ท้ายลำตัว มีเกล็ดเหนือเส้นข้างลำตัวจำนวน 4½ เกล็ด

มีขนาดความยาวได้ถึง 7.9 เซนติเมตร

มีการกระจายพันธุ์ในกลุ่มแม่น้ำโขงในลาว (*แขวงหลวงน้ำทา*) และเฉพาะตอนบนของแม่น้ำยาวในเขตอำเภอสองแคว จังหวัดน่าน เท่านั้นซึ่งแม่น้ำยาว เป็นแม่น้ำสาขาของแม่น้ำน่าน ในเขตจังหวัดน่าน

เป็นปลาที่อาศัยบริเวณผิวน้ำที่มีกระแสน้ำไหลเอื่อยๆ มีพืชน้ำขึ้นตามตลิ่งของแม่น้ำท้องถิ่นเป็นทรายปนกรวด อยู่รวมกันเป็นฝูง

ปลา พื้นถิ่น

ปลาชะโงก

ชื่อท้องถิ่น :

ชื่ออังกฤษ :

ชื่อวิทยาศาสตร์ :

ลักษณะสำคัญ :

ขนาด :

การกระจายพันธุ์ :

ปลาปักเป้า

Stoliczkae's barb

Pethia stoliczkae (Day, 1871)

มีแถบดำตามขวางอยู่ด้านข้างลำตัวหลังช่องเปิดเหงือก มีจุดดำบริเวณโคนหาง ไม่มีหนวด ก้านครีบแข็งก้านสุดท้ายของครีบหลังมีซี่หักเพศผู้จะมีสีม่วงอมแดง ตามลำตัวและตามครีบต่าง ๆ และมีจุดดำตามเยื่อยึดก้านครีบเรียงกันเป็นแถวในฤดูผสมพันธุ์

มีขนาดความยาวได้ถึง 5 เซนติเมตร

มีการกระจายพันธุ์ในกลุ่มแม่น้ำต่างๆ ในเอเชียใต้ และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น กลุ่มแม่น้ำชินวิน-อิระวดี กลุ่มแม่โขงตอนบนทั้งในลาว ไทย และพม่า กลุ่มแม่น้ำสาละวิน กลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนบนและกลุ่มแม่น้ำแม่กลอง

แหล่งอาศัย :

อาศัยรวมกันเป็นฝูงขนาดเล็กในบริเวณที่มีกระแสน้ำไหลเอื่อย ๆ พื้นท้องน้ำเป็นก้อนหินขนาดเล็ก หรือดินทราย และมีสาหร่ายหรือพืชน้ำขึ้น

หมายเหตุ :

เป็นปลาขนาดเล็กที่มีสีสันสวยงาน โดยเฉพาะตัวผู้จะมีสีแดงอมม่วง ดังนั้นปลาชะโงกจึงเป็นปลาพื้นถิ่นอีกชนิดหนึ่งที่สามารถนำมาเป็นปลาสวยงามได้

ปลา
พื้นถิ่น

ปลาจาด

ชื่อท้องถิ่น :

ชื่ออังกฤษ :

ชื่อวิทยาศาสตร์ :

ลักษณะสำคัญ :

ขนาด :

การกระจายพันธุ์ :

แหล่งอาศัย :

ปลาจาด

Blue-eye stream barb

Poropuntius angustus Kottelat, 2000

มีเกล็ดตามเส้นข้างตัวจำนวน 30-33 เกล็ด มีเกล็ดหน้าครีบล้างจำนวน 14 เกล็ด แนวสันหลังด้านหน้าครีบล้างค่อนข้างตรง ขอบของแพนหางทั้งด้านบนและล่างเป็นสีน้ำตาลเข้ม ส่วนก้านครีบเป็นสีเหลืองอ่อน คอดหางยาวน้อยกว่าความยาวมาตรฐาน 5.1-5.9 เท่า และมีความลึกน้อยกว่าความยาวมาตรฐาน 7.9-9.3 เท่า

มีขนาดความยาวได้ถึง 14 เซนติเมตร

มีการกระจายพันธุ์ในตอนบนของ สปป. ลาว ตั้งแต่ลุ่มน้ำอุ้งน้ำยวน ดั้งนั้นการพบปลาชนิดนี้ในลุ่มแม่น้ำน่านในเขตจังหวัดน่านจึงเป็นการรายงานการพบเป็นครั้งแรกในระบบแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งปลาชนิดนี้มีการกระจายพันธุ์ในลุ่มน้ำว้า และแม่น้ำปัว

เป็นปลาที่อาศัยอยู่บริเวณพื้นที่ตื้นน้ำที่มีกระแสน้ำไหลเร็วจนถึงไหลเชี่ยว พื้นตื้นน้ำเป็นก้อนหินเล็กจนถึงขนาดใหญ่ อยู่รวมกันเป็นฝูงและหลบซ่อนตามซอกหินหรือรากไม้ใต้น้ำ สถานะการถูกคุกคามมีข้อมูลไม่เพียงพอ (Data Deficient, DD)

ปลา พื้นถิ่น

ปลาหางอ้าว

ชื่อท้องถิ่น :

ชื่ออังกฤษ :

ชื่อวิทยาศาสตร์ :

ลักษณะสำคัญ :

ปลาบ้า

Burmese trout

Raiamas guttatus (Day, 1869)

ปากมีขนาดใหญ่และมุมปากอยู่เลยหลังตามาก ปลาขนาดเล็กจะมีแถบตามขวางยาวตามลำตัวจำนวนมากแต่เมื่อมีขนาดใหญ่แถบนี้จะหายไป แต่จะมีแต้มสีน้ำตาล ขนาดใหญ่กระจายตามแก้มและกระตูกปิดเหงือกซึ่งมีลวดลายคล้ายปลาเทราท มีเกล็ดบนเส้นข้างลำตัวจำนวน 41-48+3-4 เกล็ด มีหนวดสั้นอยู่ที่ขากรรไกรบนจำนวน 1 คู่

ขนาด :

มีขนาดความยาวได้ถึง 30 เซนติเมตร

การกระจายพันธุ์ :

มีการกระจายพันธุ์ในทวีปเอเชียตั้งแต่เอเชียใต้ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จีน และตอนบนของคาบสมุทรมาลายู สำหรับในจังหวัดน่านนั้นพบว่าปลานางอ้าวมมีการกระจายพันธุ์ทั้งในแม่น้ำน่านและแม่น้ำสาขาทุกสาขา

แหล่งอาศัย :

ปลาขนาดใหญ่อยู่รวมเป็นฝูงตามแอ่งน้ำขนาดใหญ่ มีกระแสน้ำไหลเอื่อย ๆ พื้นท้องน้ำเป็นก้อนหินขนาดเล็กจนถึงขนาดใหญ่ ส่วนปลาขนาดเล็กอาศัยบริเวณที่มีน้ำที่ไหลเร็วจนถึงไหลเชี่ยว พื้นท้องน้ำที่เป็นกรวดหรือหินขนาดเล็ก

ปลาอืดน้ำลึกลับ

- ชื่อท้องถิ่น : -
- ชื่ออังกฤษ : Thai Spirit loach
- ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Lepidocephalus nanensis* Deenin, Tangjitjarone and Page, 2014
- ลักษณะสำคัญ : มีลำตัวแบนข้างมาก ตามีขนาดเล็ก ไม่มีลวดลายบนลำตัว มีจุดสีดำขนาดใหญ่ 1 จุด อยู่ที่แพนโคนหางด้านบน
- ขนาด : มีขนาดความยาวได้ถึง 9 เซนติเมตร
- การกระจายพันธุ์ : มีการกระจายพันธุ์ในแม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณที่แม่น้ำน่านรวมกับแม่น้ำยม แม่น้ำน่านในเขตจังหวัดพิษณุโลก สำหรับในจังหวัดน่านพบว่าปลาชนิดนี้มีการกระจายพันธุ์ในแม่น้ำน่านในเขตอำเภอท่าวังผาเท่านั้น
- แหล่งอาศัย : ปลาชนิดนี้อาศัยในบริเวณท้องน้ำที่เป็นโคลนปนกรวด น้ำมีความลึกและมีกระแสน้ำไหลเอื่อยๆ

ปลา พื้กัน

ปลากดแก้ว ปลากดหางแดง ปลากดคัง

ชื่อท้องถิ่น :

ชื่ออังกฤษ :

ชื่อวิทยาศาสตร์ :

ลักษณะสำคัญ :

ขนาด :

การกระจายพันธุ์ :

ปลากดคัง ปลาคัง

Asian redtailed catfish

Hemibagrus wyckioides (Chaux and Fang, 1949)

ด้านหน้าหัวแบนลง ครีบหางมีสีแดงสด แต่ตัวเล็กมีความยาวไม่เกิน 15 เซนติเมตรจะมีสีขาว ฐานของครีบไขมันยาวโดยขอบด้านบนบนลาดเอียงเล็กน้อยเงี่ยงที่ครีบหลังไม่แข็ง มีขนาดเล็กและไม่มีซี่หยัก ด้านหลังเงี่ยง หนวดที่ขากรรไกรบนยาวไปถึงกึ่งกลางของฐานครีบไขมัน

มีขนาดความยาวได้ถึง 65 เซนติเมตร

มีการกระจายพันธุ์ในกลุ่มแม่น้ำโขงตั้งแต่มณฑลยูนนาน ของจีน ลาว ไทย จนถึง กัมพูชา กลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา กลุ่มแม่น้ำแม่กลอง และกลุ่มน้ำทางภาคใต้ของไทยสำหรับในจังหวัดน่านนั้นพบว่าปลากดแก้วมีการกระจายพันธุ์ในแม่น้ำน่าน แม่น้ำว้า ปากแม่น้ำสา ปากแม่น้ำแหวง ปากแม่น้ำสมุน

แหล่งอาศัย :

ปลาชนิดนี้อาศัยอยู่บริเวณพื้นที่ตื้นน้ำที่ใสไหลเอื่อย ๆ ทั้งที่มีน้ำใสหรือขุ่น พื้นที่ตื้นน้ำเป็นก้อนหินขนาดใหญ่และหลบซ่อนตามหลืบของก้อนหินขนาดใหญ่หรือรากไม้ตามพื้นที่ตื้นน้ำ

ปลา พันธุ์

ชื่อท้องถิ่น :

ชื่ออังกฤษ :

ชื่อวิทยาศาสตร์ :

ลักษณะสำคัญ :

ขนาด :

การกระจายพันธุ์ :

แหล่งอาศัย :

ปลาแค้ขี้หนู

Siamese rock catfish

Pseudomystus siamensis (Regan, 1913)

ตามีหนึ่งหุ้ม หนวดสั้นโดยหนวดที่ขากรรไกรบนยาวไม่ถึงฐานของเงี่ยงที่ครีบลำตัวเล็ก ลำตัวมีแถบพาดขวางสีดำสลับกับสีเหลืองครีบอกมีขนาดใหญ่และด้านท้ายมีลักษณะโค้งมน ครีบอก ครีบลึง ครีบท้อง ครีบกัน และครีบอกมีสีดำครีบท้อง มีสีเหลืองอาจมีหรือไม่มีดวงสีดำที่แพนหางทั้งสอง

มีขนาดความยาวได้ถึง 15 เซนติเมตร

มีการกระจายพันธุ์ในกลุ่มแม่น้ำโขงตั้งแต่ลาว ไทยจนถึงกัมพูชา ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ลุ่มแม่น้ำแม่กลอง และลุ่มน้ำทางภาคใต้ของไทย สำหรับในจังหวัดน่านนั้นพบว่าปลาเขยงหินมีการกระจายพันธุ์ทั้งในแม่น้ำน่าน แม่น้ำว้า แม่น้ำกอน แม่น้ำสา และ แม่น้ำยาง

ปลาชนิดนี้อาศัยอยู่บริเวณพื้นที่ท้องน้ำ ที่มีกระแสน้ำไหลเอื่อยๆ มีน้ำใสหรือน้ำขุ่นพื้นที่ท้องน้ำเป็นหินกรวด หรือกรวดปนดิน มีพืชน้ำขึ้นตามแนวชายฝั่ง และปลาชนิดนี้จะหลบซ่อนตามหินแพลงพุ่มไม้ที่จมอยู่ในน้ำ

ปลาแค้ควาย

ชื่อท้องถิ่น :

ชื่ออังกฤษ :

ชื่อวิทยาศาสตร์ :

ลักษณะสำคัญ :

ขนาด :

การกระจายพันธุ์ :

ปลาแค้งาว

Goonch หรือ Goonch catfish

Bagarius yarrelli (Sykes, 1839)

จุดเริ่มต้นของครีบท้องมักอยู่หลังจุดสิ้นสุดของฐานครีบท้องจุดเริ่มต้นของครีบท้องมีขนอยู่ด้านหน้าหรืออยู่เหนือของจุดเริ่มต้นของครีบท้อง ตากลมและมีขนาดเล็ก โดยมีเส้นผ่าศูนย์กลางของเบ้าตาเล็กกว่าความยาวหัว 10-13 เท่า

มีขนาดความยาวได้ถึง 200 เซนติเมตร

มีการกระจายพันธุ์ในลุ่มแม่น้ำต่างๆ ตั้งแต่เอเชียใต้จนถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สำหรับในจังหวัดน่านนั้นพบว่าปลาแค้ควายมีการกระจายพันธุ์ทั้งในแม่น้ำน่าน แม่น้ำว้า และบริเวณปากแม่น้ำสาขาต่างๆ

แหล่งอาศัย :

ปลาชนิดนี้อาศัยตามพื้นที่น้ำในแม่น้ำที่เป็นแอ่งน้ำลึก น้ำใส กระแสน้ำไหลเชี่ยว พื้นที่น้ำเป็นก้อนหินขนาดเล็กจนถึงขนาดใหญ่ สีสรรของปลากลมกลืนกับสภาพแวดล้อมเป็นอย่างดี

การศึกษาการ เพาะขยายพันธุ์ เชิงเศรษฐกิจ

ปลาพื้นถิ่นต้นน้ำ มีความสำคัญในแง่อาหารโปรตีน ในพื้นที่จังหวัดน่านเป็นอย่างมาก แต่อย่างไรก็ตาม กลุ่มปลาเหล่านี้กลับไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควรจากนักวิชาการ ในการพัฒนาให้มีความสำคัญเท่ากับกลุ่มปลาเศรษฐกิจ อีกทั้งปลากลุ่มนี้ยังมีพฤติกรรมที่เป็นสัตว์ป่า กลัวและตื่นตกใจและตายง่าย ทำให้มีความยากในการเลี้ยง อย่างไรก็ตามการจับปลาจากธรรมชาติเพียงอย่างเดียวส่งผลให้ปริมาณประชากรปลาในธรรมชาติลดลง ผลผลิตจากการประมงไม่เพียงพอต่อความต้องการบริโภคปลาของประชากรในพื้นที่ ทำให้ปลามีราคาสูงขึ้น ดังนั้นเพื่อแก้ปัญหาความสมดุลระหว่างการบริโภคและการอนุรักษ์ เพื่อให้เป็นหลักประกันความมั่นคงทางอาหารจากสัตว์น้ำ รวมทั้งการจัดการทรัพยากรปลาพื้นถิ่นอย่างเป็นระบบ ส่งเสริมให้เกษตรกรในพื้นที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาให้สามารถเลี้ยงเป็นแหล่งอาหารโปรตีนในชุมชนได้ มหาวิทยาลัยจึงมีการศึกษาเพื่อพัฒนาการเพาะเลี้ยงปลาพื้นบ้าน เพื่อให้การใช้ประโยชน์และเกิดการประมงอย่างยั่งยืน และคุ้มค่ามากที่สุด

การศึกษาการ เพาะพันธุ์ปลา เลียหิน (ปลาบัน)

ปลาเลียหิน มีชื่อท้องถิ่นว่าปลาบัน เป็นปลาพื้นถิ่นอีกชนิดหนึ่งที่คนในจังหวัดน่าน นิยมนำมาทำเป็นเมนูอาหารจานเด็ด เพราะเป็นปลาขนาดเล็กที่สามารถนำมาประกอบอาหารได้ทั้งตัว มีรสชาติมันและอร่อย จากความนิยม ทำให้ราคาขายเป็นปลาสดในปัจจุบัน ราคาสูงถึงกิโลกรัมละ 200-300 บาท โดยเฉพาะอย่างยิ่งปลาตัวเมียในฤดูผสมพันธุ์วางไข่อาจจะมีราคาสูงถึง 400-500 บาท

การเพาะพันธุ์ปลาเลียหินนั้น นิยมใช้วิธีการเลียนแบบธรรมชาติ กล่าวคือทำการฉีดฮอร์โมนสังเคราะห์กระตุ้นทั้งพ่อ-แม่พันธุ์ปลาแล้วปล่อยให้ลงไข่ในบ่อเพาะพันธุ์ โดยขั้นตอนการเพาะขยายพันธุ์มีดังนี้

ขั้นตอนการเพาะพันธุ์

1. การเตรียมและการคัดเลือก พ่อ - แม่พันธุ์

การเตรียม พ่อ - แม่พันธุ์ ปลาเลียหิน ที่ความสมบูรณ์เพศและพร้อมเพาะขยายพันธุ์อยู่ระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนกรกฎาคมของทุกปี ทั้งจากแหล่งน้ำธรรมชาติ และจากบ่อเลี้ยง

- ปลาเพศผู้ จะมีลักษณะลำตัวเรียวยาว ขนาดตัวเล็กกว่าปลาเพศเมียในปลาที่มีอายุเท่ากัน ลักษณะช่องเพศเป็นวงรีขนาดเล็ก ถ้าเอานิ้วแตะบริเวณช่องเพศเบาๆ จะมีน้ำเชื้อสีขาวขุ่นไหลออกมา

- ปลาเพศเมีย จะมีลักษณะลำตัวอ้วนป้อม ท้องอูมเป่ง หนึ่งท้องบาง ลำตัวมีขนาดใหญ่กว่าปลาเพศผู้ในอายุเท่ากัน ลักษณะช่องเพศเป็นวงกลมสีชมพูอ่อนๆ

การผสมพันธุ์ปลาเลียหิน

1. ฉีดฮอร์โมนสังเคราะห์กระตุ้นการวางไข่ผสมพันธุ์ แล้วปล่อยให้พ่อ-แม่พันธุ์ปลาผสมกันเอง ในบ่อเพาะฟัก

2. เปิดน้ำและออกซิเจนภายในบ่อให้แรงพอที่จะทำให้หน้าไหลเคลื่อนตัวตลอดเนื่องจากไข่ปลาเป็นแบบ “ไข่ครึ่งจมครึ่งลอย” เพื่อป้องกันไข่ปลาลงพื้นกันบ่อทำให้ไข่เสียได้

3. เมื่อทำการปล่อยพ่อ-แม่พันธุ์ปลาก็จะทำการผสมพันธุ์กัน ภายในเวลาประมาณ 4-8 ชั่วโมง หลังจากนั้นแยกปลาพ่อ-แม่พันธุ์ออกจากบ่อเพาะได้ โดยแยกพ่อ-แม่พันธุ์ออกจากกัน

4. ไข่ปลาใช้เวลาฟักออกเป็นตัว โดยขึ้นอยู่กับอุณหภูมิของน้ำที่ใช้ฟักไข่ปลา หากอุณหภูมิต่ำกว่า 24 องศาเซลเซียส จะใช้เวลาในการฟักนานถึง 36 ชั่วโมง หากอุณหภูมิสูงตั้งแต่ 24-29 องศาเซลเซียส จะใช้เวลาฟัก ภายใน 18-20 ชั่วโมงเท่านั้น

ปลาเพศผู้

ปลาเพศเมีย

ลักษณะบ่อเพาะขยายพันธุ์

การฉีดฮอร์โมนสังเคราะห์ให้กับพ่อ-แม่พันธุ์ปลา

รูปแบบบ่อ ระบบน้ำ
และระบบอากาศของบ่ออนุบาล

การอนุบาลปลาเลียหิน

การอนุบาลลูกปลา สามารถอนุบาลในบ่อเพาะฟักได้เลย โดยต้องมีระบบระบายน้ำและควบคุมระดับน้ำในบ่อ เพื่อสะดวกในการเปลี่ยนถ่ายน้ำและควบคุมระดับน้ำในบ่ออนุบาล

ลูกปลาอายุ 3-7 วัน

อาหารที่ใช้ออนุบาลคือ ไข่แดงต้มสุก เตรียมโดยการนำต้มเฉพาะไข่แดงมาบดละเอียดแล้วนำไปละลายกับน้ำสะอาด วันละ 2 มื้อ ได้แก่ มื้อเช้า เวลา 08.00-09.00 น. และมื้อเย็น เวลา 16.00-17.00 น. โดยให้มื้อละ 1/2 ฟอง ในช่วงอายุวันที่ 3-4 และช่วงอายุ 5-7 วัน ให้ 2 มื้อๆ ละ 1 ฟอง

ลูกปลาอายุ 8-15 วัน

อนุบาลลูกปลาในบ่อ ในอัตราความหนาแน่น 2,000 ตัว/ตารางเมตร อาหารที่ใช้ออนุบาล คือ รำละเอียดผสมกับปลาป่น ในอัตราส่วน 1:1 ให้วันละ 2 มื้อ ได้แก่ มื้อเช้า เวลา 08.00-09.00 น. และมื้อเย็น เวลา 16.00-17.00 น.

ลูกปลาอายุ 16-40 วัน

ช่วงนี้ลูกปลาจะมีพฤติกรรมในการหากินเหมือนปลาตัวเต็มวัย คือกินตามพื้นท้องน้ำ อาหารที่ใช้ออนุบาลลูกปลา คือ อาหารเม็ดสำเร็จรูปชนิดเม็ดลอยน้ำ ระดับโปรตีนไม่ต่ำกว่า 32 เปอร์เซ็นต์ ให้วันละ 2 มื้อ ได้แก่ มื้อเช้าเวลา 08.00-09.00 น. และมื้อเย็นเวลา 16.00-17.00 น. โดยการนำอาหารเม็ดแช่น้ำ รอจนกว่าเม็ดอาหารจะนุ่ม นำมานวดปั้นเป็นก้อนขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1 วางตามพื้นก้นบ่อให้ทั่วบ่อ

เมื่อทำการอนุบาลลูกปลาเสียวหินจนอายุครบ 40 วัน สามารถนำไปปล่อยในแหล่งน้ำธรรมชาติหรือนำไปเลี้ยงต่อได้ ปลาเสียวหินที่ปล่อยลงแม่น้ำนี้จะกลายเป็นปลาที่โตเต็มวัยภายในระยะเวลา 1 ปี ซึ่งสามารถจับมาเป็นอาหารหรือจับขาย หรือนำมาเป็นพ่อ-แม่พันธุ์ได้ แต่หากนำไปเลี้ยงในบ่อระบบปิดปลาจะเจริญเติบโตช้ากว่าปลาในแหล่งน้ำธรรมชาติประมาณ 20% จากการศึกษาการเลี้ยงปลาเสียวหินในบ่อซีเมนต์ พบว่าปลาที่เลี้ยงในบ่อที่ไม่มีกรปล่อยน้ำไหลผ่านตลอดเวลา แต่มีการเปลี่ยนถ่ายน้ำทุกๆ 2 วัน พบว่าปลามีอัตราการเจริญเติบโตช้ากว่าปลาในแหล่งน้ำธรรมชาติประมาณ 20-30% แต่เมื่อเปรียบเทียบกับปลาที่เลี้ยงในบ่อที่มีน้ำไหลผ่านตลอด พบว่าอัตราการเจริญเติบโตใกล้เคียงกับปลาในแหล่งน้ำธรรมชาติ และหากมีการเลี้ยงบนพื้นที่สูงได้ก็ดียิ่งดี เนื่องจากหมู่บ้านบนพื้นที่สูงใช้น้ำเพื่อการอุปโภคที่มาจากระบบประปาภูเขาซึ่งคุณภาพน้ำมีความเหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของปลาเสียวหินอย่างยิ่ง การเลี้ยงจะมีโอกาสประสบความสำเร็จได้ควรเลี้ยงในพื้นที่ที่สามารถนำน้ำจากธรรมชาติมาเลี้ยงได้โดยตรง

ตัวอย่างอาหารที่ปั้นเป็นก้อนขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1 เซนติเมตร

การศึกษากาการเพาะพันธุ์ปลาปักแดง

ปลาปักแดงเป็นปลาที่พบแพร่กระจายในแม่น้ำน่านและแม่น้ำสาขา ในเขตจังหวัดน่าน โดยมีกอกอาศัยในแหล่งน้ำไหล ที่มีพื้นที่ตื้นน้ำเป็นกรวดหินปนทราย ในจังหวัดน่าน ปลาปักแดงถือเป็นแหล่งอาหารโปรตีนที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตของชุมชนท้องถิ่นที่อาศัยอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำน่าน ซึ่งในช่วงฤดูหนาว ระหว่างเดือนธันวาคมถึงเดือนเมษายนของทุกปี ปลาชนิดนี้จะมีพฤติกรรมว่ายทวนน้ำขึ้นไปผสมพันธุ์วางไข่ในบริเวณพื้นที่ตื้นน้ำที่มีลักษณะน้ำตื้นเป็นหาดหรือเป็นโขดหิน หรือที่เรียกกัน

ว่า **“ปรากฏการณ์ปลากอง”** ซึ่งทำให้ง่ายต่อการถูกจับเพื่อนำไปบริโภค ซึ่งอาจส่งผลทำให้จำนวนปลาปักแดงในแม่น้ำน่านลดน้อยลง ดังนั้นจึงได้มีการศึกษากาการเพาะขยายพันธุ์ปลาปักแดง เพื่อเป็นการเพิ่มประชากร และเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรปลาปักแดงให้คงอยู่ในแม่น้ำน่านสืบไป

ขั้นตอนการศึกษากาการเพาะขยายพันธุ์ปลาปักแดง โดยการใช้ฮอร์โมนกระตุ้นให้พ่อแม่พันธุ์ปลาวางไข่มีขั้นตอนการศึกษาดังนี้

ขั้นตอนการเพาะพันธุ์

ลักษณะของพ่อแม่พันธุ์ปลาปักแดง (ด้านบนเพศผู้ด้านล่างเพศเมีย)

การคัดเลือก พ่อ-แม่พันธุ์

เตรียม พ่อ-แม่พันธุ์ปลาปักแดงที่มีความสมบูรณ์เพศและพร้อมเพาะขยายพันธุ์โดยปลาชนิดนี้จะวางไข่ในช่วงเดือนธันวาคม ถึงเดือนเมษายน หรือเป็นช่วงกลางฤดูหนาวถึงต้นฤดูร้อนของทุกปี

- ปลาเพศผู้ จะมีลักษณะเรียวยาว และมีขนาดเล็กกว่าเพศเมีย เมื่อเอามือรีดเบาๆ ที่ท้องจะมีน้ำเชื้อสีขาวขุ่นไหลออกมา
- ปลาเพศเมีย จะมีขนาดใหญ่กว่าเพศผู้ ส่วนท้องจะมีลักษณะอูมเป่งนึ่ม และช่องเพศขยายมีสีแดงเรื่อๆ

การเพาะพันธุ์ปลาปักแดง

1. นำพ่อ-แม่พันธุ์ปลาที่มีความสมบูรณ์เพศมาทำการชั่งน้ำหนัก เพื่อคำนวณปริมาณฮอร์โมนที่จะฉีดให้กับพ่อ-แม่พันธุ์ปลาปักแดง

2. ฉีดฮอร์โมนกระตุ้นการผสมพันธุ์วางไข่ โดยการฉีดฮอร์โมนสังเคราะห์ busserlin acetate ร่วมกับยาเสริมฤทธิ์ Domperidone โดยฉีดเข้าบริเวณช่องเปิดด้านหลังตรงฐานของครีบหลัง

3. นำพ่อ-แม่พันธุ์ปลาที่ได้รับการฉีดฮอร์โมนแล้วปล่อยให้ผสมกันเองในบ่อซีเมนต์ขนาด $2 \times 3 \times 0.8$ เมตรที่มีการให้อากาศ และน้ำไหลเวียนตลอดเวลา

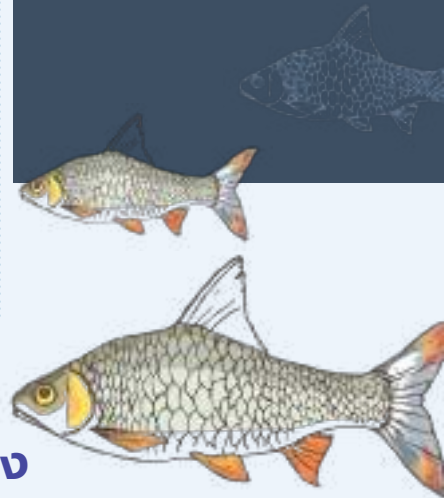
4. ใช้ตาข่ายมุ้งสีฟ้าขนาด 1.9×1.9 เมตร (ขนาด 16 ช่องตาต่อนิ้ว) วางที่พื้นบ่อซีเมนต์โดยสูงจากพื้นกันบ่อ 5 เซนติเมตร เพื่อใช้รวบรวมไข่

5. นำพ่อ-แม่พันธุ์ปลาที่ได้รับการฉีดฮอร์โมนแล้วปล่อยให้ผสมกันเองในบ่อซีเมนต์ขนาด $2 \times 3 \times 0.8$ เมตรที่มีการให้อากาศ และน้ำไหลเวียนตลอดเวลาไข่โดยในแต่ละบ่อจะปล่อยในอัตราส่วนแม่พันธุ์ปลา 1 ตัวต่อพ่อพันธุ์ปลา 2 ตัว

6. เมื่อพ่อ-แม่พันธุ์ปลาผสมพันธุ์วางไข่เรียบร้อยแล้ว นำพ่อแม่พันธุ์ออกจากบ่อเพาะพันธุ์ และทำการรวบรวมไข่มาฟักต่อไป

การฟักไข่

ไข่ปลาปักแดงมีสีเขียวอมเหลือง ใส มีสารเหนียวห่อหุ้ม เป็นไข่จมติดกับวัตถุ มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 2 มิลลิเมตร โดยแม่ปลาปักแดงน้ำหนักเฉลี่ย 401.11 ± 54.19 กรัม มีจำนวนไข่เฉลี่ย $102,592.56 \pm 17,480.71$ ฟอง ใช้เวลาในการฟักออกเป็นตัวประมาณ 23 ชั่วโมง ที่อุณหภูมิน้ำ $25.0 - 25.5$ องศาเซลเซียส ลูกปลาแรกฟักมีความยาวประมาณ 3 มิลลิเมตร และลูกไข่แดงยุบเมื่ออายุได้ 3 วัน

การพัฒนาของลูกปลาปักแดง

ลูกปลาที่ฟักออกเป็นตัว มีความยาว 3.0 มิลลิเมตร ลูกไข่แดงมีขนาดใหญ่ มีลักษณะส่วนด้านบนกลม ด้านท้ายรีขนานไปกับลำตัวของลูกปลา หัวยังไม่แยกออกมาเด่นชัด ตาเริ่มพัฒนาขึ้นมาแต่ยังไม่มียึดตามลำตัวเห็นกล้ำเนื้อเป็นบั้งๆ (segment) ชัดเจน ท่อทางเดินอาหารเป็นท่อตรงสั้น และมีช่องเปิดบริเวณท้ายลำตัว ปากยังไม่มีการแบ่งเป็นริมฝีปากบนและล่าง ลูกปลามีลำตัวใสเห็นอวัยวะภายในชัดเจน

ลูกปลาอายุ 1 วัน มีขนาดความยาวประมาณ 4 มิลลิเมตร ถุงไข่แดงมีขนาดเล็กลงไปมากจนเกือบหมดไป หัวแยกออกจากถุงไข่แดงชัดเจน ปากเริ่มแบ่งเป็นริมฝีปากบน (*upper jaws*) และริมฝีปากล่าง (*lower jaws*) แต่ยังไม่ปิดอยู่ ตาพัฒนาขึ้นเห็นเป็นจุดสีดำขนาดใหญ่ ลำตัวใส เห็นกล้ามเนื้อเป็นบั้งๆ ชัดเจน

ลูกปลาปักเตงอายุ 3 วัน มีขนาดความยาวประมาณ 5 มิลลิเมตร ถุงไข่แดงยุบหมด ส่วนหัวขยายใหญ่ขึ้น ลำตัวเรียวยาวไปทางหาง เริ่มเกิดเม็ดสีบริเวณหัว และลำตัว ปากแยกออกจากกันและเปิดออกกว้าง ระบบทางเดินอาหารเริ่มทำงานมีช่องเปิดออกภายนอก

ตรงบริเวณส่วนต้นของเยื่อครีบกัน (*anal fin fold*) ถุงลมมีขนาดใหญ่ขึ้น ลูกปลาเริ่มกินอาหาร ลำตัวใสมองเห็นอวัยวะภายในชัดเจน

ลูกปลาปักเตงอายุ 15 วัน มีขนาดความยาวประมาณ 12 มิลลิเมตร อวัยวะต่างๆ พัฒนามากขึ้น ลำตัวเริ่มมีจุดสีมากขึ้น กระดูกหาง (*urostyle*) โค้งงอขึ้นพร้อมกับก้านครีบหางที่พัฒนามากขึ้น ส่วนครีบหลัง ครีบกัน และครีบหูเริ่มพัฒนาขึ้น

ลูกปลาปักเตงอายุ 20 วัน มีขนาดความยาวประมาณ 14 มิลลิเมตร ครีบหลัง ครีบหู และครีบกันพัฒนาขึ้น แต่ยังไม่มีการครีบกิน

ภาพแสดงลูกปลาปักเตงวัยอ่อน

1

ลูกปลาปักเตงอายุ 1 วัน
ขนาดความยาวประมาณ 4.0 มิลลิเมตร

2

ลูกปลาปักเตงอายุ 3 วัน
ขนาดความยาวประมาณ 5.0 มิลลิเมตร

3

ลูกปลาปักเตงอายุ 15 วัน
ขนาดความยาวประมาณ 12.0 มิลลิเมตร

4

ลูกปลาปักเตงอายุ 20 วัน
ขนาดความยาวประมาณ 14.0 มิลลิเมตร

การอนุบาล ลูกปลาปักแดง ในบ่อซีเมนต์

1.นำลูกปลาปักแดงอายุ 5 วัน อนุบาลในบ่อซีเมนต์ขนาด 200×300 เซนติเมตร ระดับน้ำลึก 40 เซนติเมตร คิดเป็นปริมาตรน้ำ 2,400 ลิตร

2.ปล่อยลูกปลาปักแดง จำนวน 32,528 ตัว หรือในอัตราความหนาแน่น 13-14 ตัว/ลิตร ให้อาหารผงสำเร็จรูปสำหรับลูกปลาวัยอ่อน (*powder feed*) ระดับโปรตีนไม่ต่ำกว่า 40 เปอร์เซ็นต์ วันละ 2 มื้อ ในเวลา 09.00 น. และ 16.00 น. โดยนำอาหารผสมน้ำปั่นเป็นก้อนวางกระจายทั่วพื้นก้นบ่อซีเมนต์

3.ในช่วง 3 วันแรกของการอนุบาล จะให้โรติเฟอร์ผสมลูกไรแดงตอนเช้า หลังจากนั้นให้อาหารสำเร็จรูปและเสริมไรแดงบ้างเป็นบางครั้ง เปลี่ยนถ่ายน้ำสัปดาห์ละ 2 ครั้ง ในอัตรา 80 เปอร์เซ็นต์ของปริมาตรน้ำทั้งหมด

4.อนุบาลลูกปลาปักแดงเป็นระยะเวลา 50 วัน อัตราการรอดตาย เฉลี่ย 67 เปอร์เซ็นต์ สามารถนำไปปล่อยในแหล่งน้ำธรรมชาติ หรือนำไปเลี้ยงต่อได้

การเพิ่มปริมาณ ปลาพื้นถิ่น ในธรรมชาติ

มหาวิทยาลัยได้ดำเนินการอนุรักษ์พันธุ์ปลารรรมชาติที่ใกล้สูญพันธุ์ ผ่านการถ่ายทอดองค์ความรู้เรื่องการเพาะพันธุ์ปลา การดำเนินการเพาะเลี้ยงขยายพันธุ์ปลา เช่น ปลามัน ปลาหมู ปลาปักแตง ปลาแค้ ปลาพลวง ปลาเวียง กาดำ และปลาแก้ม เป็นต้น เพื่อปล่อยลงสู่แหล่งน้ำ สร้างสมดุลระบบนิเวศของลำน้ำ

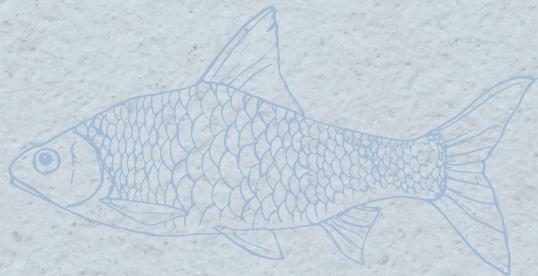
เอกสารอ้างอิง

จุลทรรศน์ ศิริแสง, 2564 . รายงานผลการดำเนินงาน โครงการการศึกษาการเพาะขยายพันธุ์ปลาทองถิ่นบางชนิดในแม่น้ำว่า จังหวัดน่าน ร่วมกับการอนุรักษ์พันธุ์ปลาทองถิ่นแบบมีส่วนร่วมของชุมชนภายใต้โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา (อพ.สธ - มทร.ล้านนา).

อมรชัย ล้อทองคำ, 2563. การเพาะขยายพันธุ์ปลาเลียหิน. หนังสือองค์ความรู้ แก้วปัญญา. 40 น.

อมรชัย ล้อทองคำ, 2564. รายงานผลการดำเนินงาน โครงการปลามุดหน้ำนอปลารสชาติดีมีในน้ำว่าต้องอนุรักษ์ รักษา และพัฒนาต่อยอดเพื่อคนบนพื้นที่สูงภายใต้โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา (อพ.สธ - มทร.ล้านนา)

เอกชัย ดวงใจ, 2560. รายงานผลการดำเนินงาน โครงการรวบรวมพันธุ์ปลาต้นนาทองถิ่น(กลุ่มปลาหนัง) ที่มีแนวโน้มเป็นปลาเศรษฐกิจชุมชนที่สูงในจังหวัดน่าน ภายใต้โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา (อพ.สธ - มทร.ล้านนา)

ปลาพื้นถิ่นต้นน้ำ กับการเรียนรู้เพื่อการอนุรักษ์

การสนองงานโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา

ISBN 978-974-625-962-0

ISBN (e-book) 978-974-625-963-7

ผู้เขียน

อมรชัย ล้อทองคำ

จุลทรรศน์ ศิริแสง

เอกชัย ดวงใจ

ที่ปรึกษา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จัตตุฤทธิ์ ทองปรอน

รองศาสตราจารย์ ดร.อุเทน คำน่าน

รองศาสตราจารย์ ดร. มาลี ตั้งระเบียบ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ เกียรติไกร ธารพรศรี

กองบรรณาธิการ

นายนิริศ กำแพงแก้ว

นายวิชณลักษณ์ คำยอง

นายสิงหล วิชายะ

นางสาวรัตนภรณ์ สารภี

นางสาวศิริประภา วงศ์ชัย

นายวีรวิทย์ ณ วรรณมา

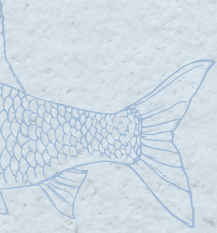
นายวรรณพงษ์ เทียนนิมิต

จัดทำโดย

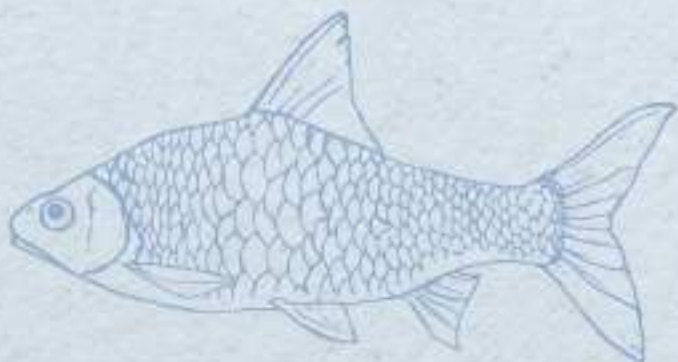
สถาบันถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่ชุมชน มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา

98 หมู่ 8 ต.ป่าป้อ อ.ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ 50220

พิมพ์ครั้งแรก ตุลาคม 2565

KBS
Knowledge BookStore

สถาบันถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่ชุมชน มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา
๑๘ หมู่ ๘ ต.ป่าแฝก อ.ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ 50220

โทรศัพท์ : 0 5326 6516 #1032 , โทรสาร : 0 5326 6522